

Арман САЛАКРУ
Переклад Ярини Салиги

МАРГАРИТКА

П'єса на I дію

Діюв і особи:

Маргарита - вдова Поля, 23 роки

Лікар - молодий провінційний медик

Старий - батько Поля, незрячий, Похилого віку.

Незнайомець - волоцюга років тридцяти

Світлиця в оселі заможних селян. На стінах картини художників-мариністів. Серед речей – макети кораблів. Двері праворуч виходять у сад і на дорогу. Ще одні, в глибині, ведуть до інших покоїв.

Пізній вечір. Молода жінка Маргарита впорядковує чорний чоловічий костюм.

У двері, що в глибині, входить молодик із лікарською валізою в руці. Він цойно оглянув хворого.

Маргарита (підкреслено голосно, так, щоб її було чути в кінці передпокою). Як він, лікарю?

Лікар (виробленим лікарським тоном). Ну що ж, я задоволений. (Зачиняє двері).

Маргарита (тихо) Як він?

Лікар (дещо роздратований своїм приреченим пацієнтом). Тиск і далі високий. Жодних змін. Це може тривати місяцями, або ж раптовий напад і... по всьому.

Маргарита (знеможено) Він такий збуджений... Безнастанно кличе сина: "Полю! Полю! Полю!" Чекає його повернення, хоч добре знає, що Поль загинув. Я вже не витримую.

Лікар. Бачу, доведеться й тебе підлікувати. (Згодом). Що це ти робиш?

Маргарита (закінчуючи поратись із чорним костюмом). Він примусив мене почистити чорний Полів костюм.

Лікар (остовпілий). Навіщо?

Маргарита. Хоче, щоб убрання було готове.

Лікар. Готове для чого?

Маргарита. Щоб його міг носити Поль... (у відчай). Сьогодні він вигадав собі, що Поль, нехай навіть і мертвий, все ж повернеться додому і прийде рівно за годину до його смерті і цим полегшить його страждання. Тому й убрання, яке одягне син, щоб провести батька востаннє до церкви і на цвинтар, мусить бути готовим, Старий його вже й обмацував, і обнюхував...

Лікар (помовчавши). А я ніяк не можу розпочати нової серії ін'єкцій...

Маргарита. Та ж його нічим не втихомириш!

Лікар. Моя ж ти бідолашко... Я зайду до тебе надвечір.

Маргарита. Тільки дуже тихо. Він усе чує... Я чекатиму... Він встає з ліжка щоп'ять хвилин.

Лікар. Я заборонив...

Маргарита. Однаково цей навіжений зробить по-своєму.

Лікар (обнімає Маргариту). Любиш мене?

Маргарита. О! Ну що за питання?.. Завдяки тобі вже півроку я майже щаслива.

Лікар (з легким докором). "Майже?"

Маргарита. Не розумію як, але він нас викрив...

Лікар. Він знає про нас?

Маргарита. Знає? Ні. Здогадується.

Лікар. Я зайду одразу по обіді.

Маргарита. Добре, любий. Куди ти тепер?

Лікар. До матінки Пелрен. У її малого коклюш.

Маргарита (стривожено). І багато таких випадків?

Лікар. Ні.

Маргарита (налякано). Тихо... Я чую його кроки. Швидше, йди...

Лікар. Якесь божевілля. Йому не можна вставати.

Маргарита. Йди вже, благаю.

Лікар. Треба примусити його лягти.

Маргарита. Примусити!!!

Лікар. Спробуй.

Маргарита. Добре-добре. Йди, швидше.

Лікар. До вечора, люба.

Маргарита. До вечора.

(Одночасно з виходом Лікаря до кімнати через інші двері заходить Старий у халаті. Відразу й не помітиш, що він сліпий).

Старий. Це ти, Полю?

Маргарита. Чого ви знову встали?

Старий. Я чув голоси. Хто це рипав дверима?

Маргарита. Лікар щойно пішов.

Старий. Довгенько ж він тут лясав точив, той твій лікар!

Маргарита. Він писав для вас новий рецепт.

Старий. Брешеш. Щось ти, Маргарито, надто швидко забула, що ти дружина Поля; так, дружина Поля!

Маргарита. Лікар сказав, що у вашому стані не можна ось так щохвилини вставати.

Старий. Цей медик – осел, щоб не сказати гіршого.

Маргарита. Може, вип'єте трошки бульйону?

Старий. Ні.

Маргарита. Що мені для вас зробити?

Старий. Думаєш, можна очистити сумління якимось горнятком бульйону? О так! Бульйон кращий, ніж твоє серце, але з мене досить усього, я ситий.

Маргарита. Лікар сказав, що сьогодні у вас високий тиск і вам краще було б...

Старий. Тиск! Тиск! Усе це брехні ваших апаратів, в яких я нічого не петраю. Брехні, потрібні лише для того, щоб викликати медика, аби він приходив сюди кожного Божого дня. Сюди, в дім Поля! Де твій сором?

Маргарита. Не хочете лягти в ліжку, то принаймні сядьте...

Старий. Не руш мене! Знай: усе своє собаче життя я остерігався жінок. Ох і надивився я їх, доки очі служили мені! Яких тільки не було! Як суки, різних порід: маленькі, великі, гладухи з обвислими грудьми, куцоліпи, а одна – з носом, як у нишпорки. І коли я був молодим, вони гасали за мною, як ти за своїм лікарем, а я навмання брав то одну, то іншу, потім ще одну, і ще, вистачало тільки простягнути лапу... Сьогодні, коли життя моє відгуло, коли я думаю про всіх отих дівок, які тепер гниють на цвинтарі, мені хочеться плювати, вирвати губи від огиди.

Маргарита. Не треба вам так хвилюватися... Краще спробуйте заснути.

Старий. Доки я не осліп і доки Поль тут жив – тебе я ще поважав. Навіть коли того недоумка не було вдома, ти здавалася порядною та чесною. Ти ховалася краще, ніж я шпигував.

Маргарита. Ні, батьку!

Старий *(роздратований словом "батько")*. Я батько Поля, а не твій! Якись брехуни і боягузи сказали нам, що він загинув...

Маргарита. Замокніть.

Старий. Не буду я мовчати! Мій Поль загинув? Він?! Нехай він ризикував життям, це можу припустити, бо погано знаюся на морській справі, але він не мертвий. А ти, як ти могла, ти стала така, як усі. Самиці, звірі – ось хто ви всі. Та Поль повернеться. Згадаєш моє слово. Я кажу це, бо знаю. Потонув?! Мій син потонув?!

Маргарита. Змилюйтесь, не починайте!

Старий. Я змилюсь тільки тоді, як він повернеться. Я не хотів, щоб Поль ішов у моряки. Хіба не так? Він сам захотів. Він ще більший упертюх, ніж я, то й маєш: він став моряком. Але кажу тобі: він не потонув. Сини не мають права помирати раніше, ніж батьки. Він повернеться. Я теж упертий. Я не помру, доки він не прийде. Я його дочекаюся.

Маргарита. Тоді не перевтомлюйтеся. Заспокойтесь...

Старий. Я зовсім спокійний. Я чекаю на сина, щоб він навів удома лад. Він повернеться – і я відйду. Добре. І не думай, що я розважаюсь, сидячи тут. Досить із мене ваших історій. *(Пауза. Згодом)*. І не сором тобі липнути до цього краба?

Маргарита. ...

Старий. Я ніколи не бачив його, але повір мені, він говорить, як краб, що крадеться морським дном. *(Руками він показує, як, перевалюючись з боку на бік, повзе краб)*. Ось так він і говорить!

Маргарита. Ви спітніли.

Старий. Три роки! Ти не могла почекаати три роки?

Маргарита (*столнено*). Чекаати чого?

Старий (*тріумфуючи*). Його! Ти колись була порядною жінкою, ти любила свого чоловіка, ти не могла його дочекатись? Але ж ти любила не Поля...

Маргарита (*у гніві*). А кого ж, як не його?

Старий. Просто мужчину. Саме так! Вам завжди потрібен мужчина в ліжку; в ліжку, чи серед поля, чи край дороги – нещасні ви створіння.

Маргарита (*стримуючи гнів*). Ви не маєте права так говорити зі мною!

Старий (*шалено*) ...Якось одного вечора (*це був мій вечір*) одна з моїх, у болоті, під дощем, так! Ха! Ха! Які ж ви чарівні тої миті зі своїми задертими лапками. Ха! Гарно ж ви мене смішили цими задертими лапками!

Маргарита (*не може далі терпіти*). Вибачте, але мушу залишити вас на хвилину. Я непокоюся, мій син нічого не їв за вечерею. Його трохи лихоманить, боюся, щоб він не розкрився уві сні... а ще тепер, коли стільки розмов про коклюш.

Старий. Я ніколи й не просив тебе сидіти біля мене. Можеш покинути мене здихати в цьому куті. Та я не здохну. Я чекаю Поля. Гарний, сильний хлопець; міцний, як горіх, витривалий. Він був таким витривалим, мій Поль. Коли він від'їжджав востаннє, в мене ще були мої очі. Я більше його не побачу, але почую його голос. Добре. Нехай корабель Поля справді пішов на дно. Так, він затонув, я припускаю. Усе сталося дуже швидко, як розповідають. Можливо. Та це не дає тобі права спати з якимось медиком, пошиваючи Поля в дурні. Море – не пустеля. У морі можна вижити. Передовсім у морі є риба. Хай для когось це дрібниця, але для мене – ні. І дороги є в морі, як у лісах. Там, де пройшов один корабель, може пройти інший. Ось мій Поль уже на палубі. Корабель причалує до порту, а там – залізниця... так! Чуєш! (*Вдаліні свистить паротяг*). Це потяг, який прибуває о восьмій чотирнадцять. Хто сказав, що Поль не сів саме на нього? Він виходить... Старий дурило Прево бере його квиток і впізнає: "Та це ж Поль! Синку! Полю... біжи... не гайся... швидше!" Чуєш... Ні. Мені здалося, наче рипнула хвіртка.

Маргарита. Заради себе, заради мене...Заспокойтеся!

Старий (*відчиняє двері, що виходять на вулицю, і гукає*). Полю! Полю! Це ти? Ні. Цього вечора він ще не прийде.

Маргарита. Уже три роки, щодня і щоночі, ви намагаєтесь урятувати Поля від катастрофи...

Старий. ... І я приведу його сюди чи з Півдня, чи з Півночі. Одного дня і ти побачиш, як він ступає по землі перед нами. (*Думаючи про сина, він завершує*). Клятий хлопчисько! (*Б'є годинник*).

Маргарита. Ідіть вже спати.

Старий. Ні.

Маргарита. Час пити ліки і лягати в ліжку.

Старий (*щиро*). Все-таки я не думаю, що ви хочете мене отруїти.

Маргарита (*обурено*). О!

Старий (*несподівано влєсливим тоном*). Бо ви не наважуєтесь! Вашої відваги вистачає лише на те, щоб заховатися удвох, затулити вікна в спальні, так, щоб навіть світло не знайшло тебе вкупі з твоїм лікарем.

Маргарита (*рішуче*). Даруйте, я мушу йти подивитися до дитини.

Старий (*з гнівом*). Та ви забуваєте, що мої сліпі очі бачать і в темряві. (*Вона вийшла*).

Старий. Її син! Її син! Боже милосердний, невже ти думаєш, що я прийму заміну? Замість мого рідного сина чужа мені жінка і її дитя! Я міг би витримати цих двох, та тільки разом із Полем! Чоловік мусить мати жінку і дітей. Але ж тойвилупок зовсім не пам'ятає свого батька. Він стає все менше на нього схожий. А жінка крутить амури зі своїм лікарем, який вважає мене вже небіжчиком. Небіжчик, я? Добре: Полів корабель пішов на дно. Можливо. Передня частина занурилась у воду, а корма піднялася. Корабель врізався в море, наче ніж у живіт старої баби. Добре. Так, цьому я вірю. А потім? Невже Поль не подумав би про мене? Невже б він здався так легко? Дурниці. Поль вирвався на поверхню, щоб ухопити ковток повітря. Море було спокійне. Мені казали. Він, мабуть, тримався за якусь колоду. Хто змусить мене повірити, що навіть у найбільших катастрофах усе йде на дно морське? Хтось мусив його врятувати. А потім бо-зна куди він подався... Хай йому грець! Звичайно, туди, куди йшов корабель-рятивник. Ось тут і почалися справжні пригоди. Бісів Поль! Він, мабуть, натворив там справ. Я так і бачу, як цей ловелас лоскоче китаянок! Нехайно тільки приїде, я скажу йому все, що накипіло на душі. Він ще не знає, що я сліпий, але знає, який я старий. Мені остогидло чекати, я б із задоволенням відійшов, я так втомився. Зрештою, з Китаю не так уже й важко дістатися сюди. Як? Не знаю! Але ж мусить бути дорога. Добре. Море ж йому спротивилося... І йде він собі від міста до міста, не минаючи жодного бістро. Фліртує з готельними покоївками – і має себе за справжнього серцеїда; а Маргарита тим часом знайшла собі маленькі заспокійливі пігулки – того лікаря. Якби я

тільки знав, куди йому писати... Та він хитрує. Він хоче розважатися, тому й ховається. Але ж Полю, все одно ти мусиш повернутися... Мій хлопчику, чого ти чекаєш? Послухай мене... ти сядеш у потяг, який прибуває о восьмій чотирнадцять, той старий дурило Прево візьме на виході твій квиток і несподівано впізнає тебе: “Та це ж син старого, це Поль... Не гайся... біжи... батько чекає... Цієї ночі він помре... швидше... твій чорний костюм уже готовий... біжи, Полю, старому справді кепсько...” І Поль мчить, не озираючись; ось школа, і дім кюре, і церква, де завтра дзвони дзвонитимуть для старого; поквапся, Полю... Я чую, як ти біжиш дорогою, ближче і ближче... розчахнеш хвіртку... *(Закалатав дзвіночок)* з дзвіночком, ще три кроки – і ти відчиняєш двері... Ах! Давно вже час, насилу дочекався. *(Заходить бідно одягнений, стомлений і знервований чоловік)*. Швидше, заходь, мій хлопчику...

Незнайомиць *(заскочений такою гостинністю)*. Доброго вечора.

Старий *(шалено)*. “Доброго вечора!” Це все, що ти можеш сказати?

Незнайомиць *(сторонівиши)*. А що?

Старий. Неймовірно! Ти відчиняєш двері, заходиш і просто кажеш: “Доброго вечора”, так, наче ти вийшов звідси якусь годину тому.

Незнайомиць. Але ж я йду здалека.

Старий. О! Хто б сумнівався!

Незнайомиць. І я втомився.

Старий. Не треба було так довго волочитися. Все ж дозволю тобі сісти, якщо ти так втомився.

Незнайомиць. Дякую.

Старий. Щось ти не дуже гордо виглядаєш...

Незнайомиць. Немає чим гордитися!

Старий *(раптово усвідомлює, що його нескінченний монолог став нареши діалогом)*. Ну ось, ти мені відповідаєш! *(Страшенно розгніваний)*. Скажи, ти ж відповідаєш мені?

Незнайомиць *(збитий з пантелику)*. Я лише сказав: “Немає чим гордитися!”

Старий *(зугає)*. Маргарито! Маргарито! Поль повернувся! Він шойно прийшов... сюди... Поль! Я зараз помру... *(Він осідає. Незнайомиць підтримує його)*.

Незнайомиць. Ну ось! Ти що?! Гей... старий... *(З'являється Маргарита)*.

Маргарита. Господи! Що сталося?

Незнайомиць. Не знаю...

Маргарита *(присуває крісло, щоб всадити старого)*. Допоможіть мені.

Незнайомиць. Я зайшов сюди, бо зголоднів. Я ні в чому не винен.

Маргарита. Він справді кричав: Поль повернувся?

Незнайомиць. Так!

Маргарита. А ви самі?

Незнайомиць *(відчуваючи, що його підозрюють)*. Не бійтеся, я справді сам.

Маргарита. Як важко дихає... Серце із грудей аж вискакує...

Старий *(опритомнівши)*. Маргарито, я спав чи... *(Хапає Незнайомця за руку)* Ах! Полю... мій сину! Мій сину! Маргарито, дай мені води... *(До Незнайомця)*. Звідки ж ти взявся, лобуряко?

Незнайомиць. Звідки я взявся?

Старий. Так.

Незнайомиць. Ішов собі дорогою.

Маргарита. Батьку, ви його не бачите...

Старий *(гнівно)*. Ти обов'язково мусиш, так, мусиш мені нагадати, що я його не бачу. Думаєш, мені так легко чути його і не бачити?

Маргарита. Я хотіла сказати...

Старий. Що?

Маргарита. Що в нього справді виснажений вигляд.

Старий. Сподіваюся, ти не пішки повертався.

Незнайомиць. Пішки.

Старий *(зніяковіло)*. Ах! *(згодом, витививши води)*. То ти настраждався?

Незнайомиць. Так.

Старий. Чому ж не писав? *(Незнайомиць очима запитує Маргариту. Ухильний жест Маргарити)*.

Незнайомиць. Я потім вам скажу.

Старий. Ти зі мною на ви? *(Маргарита жестом підказує Незнайомцеві відповідь)*.

Незнайомиць. Я звертався до вас обох.

Старий. Ну що, змінилася твоя Маргарита? *(Жест Маргарити)*.

Незнайомиць. Ні.

Старий. А я? (*Жест Маргарити*).

Незнайомиць. Не дуже.

Старий. То ти багато пережив?

Незнайомиць. О, що є, то є.

Старий. Скажи мені, Полю: ти ж врятувався у водах Китаю? (*Жест Маргарити*).

Незнайомиць. Китаю? Комедія. (*Сміється*). Китай?

Старий (*роздратовано*). То в Китаї чи ні?

Незнайомиць (*примирливо*). Так, у Китаї.

Старий. І треба було тобі ставати моряком, щоб ось так каменем лягти на дно... А втім, я потім скажу тобі все, що належить. Ти й далі випиваш? (*Ухильний жест Маргарити*).

Незнайомиць. Так.

Старий. І того дня, коли ти занастив свій корабель, ти був п'яний як чіп? (*Маргарита не відповідає на погляд Незнайомця*).

Незнайомиць. Ні.

Старий. Тоді чому ж ти затопив свій корабель? (*Маргарита і Незнайомець спантеличено переглядаються*). Чому?

Незнайомиць. У морі таке трапляється.

Старий. Добре, що я хоч не глухий, адже коли я говорив тобі те саме раніше, ти реготав мені в обличчя.

Незнайомиць (*весело*). Це правда? (*Хихоче*).

Старий. Ідіот! Маргарито, дай мені ще води... я хочу пити.

Маргарита. Вам не можна стільки пити.

Старий (*до Маргарити*). Дай спокій! Ти! Роби, що кажу. (*До Незнайомця*). Ти знаєш, Полю, що у своєму житті я багато працював. Навіть більше, ніж ти собі думаєш. Ну добре! Та я ніколи й ні до чого не докладав стільки зусиль, як до того, щоб тримати рота розкритим аж до твого повернення. Інколи, серед ночі, щоб підбадьорити себе, я раз по раз повторював подумки, що ти теж терпиш пекельні муки, хапаючи повітря відкритим ротом посеред океану. (*До Маргарити, яка дає йому склянку води*). Дякую, Маргарито.

Маргарита (*до Незнайомця, з великим зусиллям*). ... Полю... скажи батькові, нехай приляже.

Незнайомиць (*не розуміючи*). Що?

Маргарита. Скажи батькові, нехай приляже.

Старий. Ні. Нехай Поль тут керує усім, але тільки після моєї смерти. Не раніше.

Незнайомиць (*до Старого*). Принаймні сядь. Тобі так буде краще.

Старий. Дуже помітно, що я сліпий? (*Жест Маргарити*).

Незнайомиць. Ні.

Старий. У мене очі не змінилися?

Незнайомиць. Ні.

Старий. Коли подумаю, що не можу побачити навіть власних очей! Завтра все відімре, разом із вухами, і це мені байдуже... Але не керувати власним тілом, як я цього хочу... Це так пригнічує!.. Маргарита каже, що вони зовсім не змінилися, і колір той самий. Це правда? Скажи! Тобі я вірю (*До Маргарити*). А він змінився?

Маргарита. Так.

Старий. Розкажи мені, який він.

Маргарита. Завтра...

Старий. Що завтра?

Маргарита (*силувано*). Він зголив бороду.

Старий. Навіщо ти зголив бороду?

Незнайомиць (*поглянувши на Маргариту*). Тому що одного прекрасного дня я мусив так вчинити.

Старий. Ти переховувався?

Незнайомиць. Можна сказати і так.

Старий. Ти не наробив страшних дурниць?

Незнайомиць. Мені не легко жилося.

Старий. Бідний мій хлопчику. Принаймні ти хоч не тут, не в наших краях накоїв лиха?

Незнайомиць. Ні, не тут. Далеко...

Старий. Ох! Якщо в Китаї! Хай буде і в Китаї, мені однаково! Навіть добре, якщо в Китаї. Ох! Якби ти знав, як я в житті намучився, намагаючись бути порядним. Не раз мені кортіло зробити все на власний розсуд! Та я не наважувався, і все через сусідів. Через сусідів, які давно вже мертві. Було мені поїхати до Китаю! Ну то кажи, розповідай... (*Згодом, з якоюсь веселою гордістю*). Шалапут!

Незнайомиць. Я зовсім не збирався робити дурниці. Просто одне зачепилось за інше і потяглося...

Старий. А! Ти ніколи не був балакучим. Скажи...

Незнайомець. Так.

Старий. Я хочу торкнутися твого обличчя...

Незнайомець. Не треба. Я не хочу...

Старий. Але ж я не бачу.

Незнайомець. Щоб хтось чужий торкався мого обличчя!

Старий. Твій батько чужий тобі?

Незнайомець. Мій батько? Як це – мій батько?

Старий. Так, твій батько!

Незнайомець (*збирається йти геть*). Ну ні! З мене досить.

Старий (*у гніві*). Що?

Маргарита (*дуже ніжно*). Полю, Полю.

Незнайомець (*втихомирюючись*). По-перше, я голодний.

Маргарита. Уже даю; є хліб, холодне м'ясо і...

Старий. Ні. Я на нього чекав три роки, день у день. Я мушу з ним поговорити. Він поїсть після розмови. Вийди, Маргарито.

Незнайомець. Я можу слухати і жувати бодай кавалок хліба.

Старий. Боже мій милосердний! Хай я нічого не бачу, але не думайте, що я не буду господарем свого вечора. Можливо, я завтра гнитиму в домовині, але сьогодні я ще той самий Старий. Маргарито, вийди.

(*Маргарита відчиняє і зачиняє двері, але не виходить. Дивиться на Незнайомця, якому жестами буде підказувати відповіді. Згодом Старий до Незнайомця*). Сідай. (*Той сідає*). Ти сів?

Незнайомець. Так. (*Старий встає і перевіряє навпомацки, чи справді той сидить*).

Старий. Добре. Ти збираєшся знову поїхати? (*Маргарита жестом каже "ні"*).

Незнайомець. Ні.

Старий. Добре. У нас справи йдуть так, як вони можуть іти на фермі, де керує німечний дідуган на пару із слабосилою дівкою. Тепер ти повинен стати господарем.

Незнайомець. Зрештою, я й сам цього хочу.

Старий. Я добре зробив, що дочекався тебе. Тепер я можу померти спокійно. Якби ти тільки знав, як мені все остогидло. Можливо, це втома... Та все ж поясни, чому мене трясє через оту траву, що виросте на землі, у якій я буду лежати.

Незнайомець (*регоче*). Так, це й справді смішно.

Старий. Ти ж, кажуть, побував на тому світі й повернувся. Поясни мені...

Незнайомець. Коли ти там, здається, що все розумієш, але потім, коли повертаєшся, ти вже нічого не тямшиш.

Старий. Про що ти думав, коли опинився під водою? Сподівався вибратись? Чи боявся лишитись там навіки?

Незнайомець. Коли корабель іде на дно, людина мислить зовсім по-іншому.

Старий. Як же?

Незнайомець. Це не можна пояснити.

Старий. Ти хотів повернутися на землю чи ні?

Незнайомець (*кепкуючи*). Мабуть, я більше люблю землю, коли навколо плаває стільки бруду й гидоти, під ногами відчуваєш твердий ґрунт.

Старий (*розгнівано*). Гарно ти говориш. Якби я зараз не сидів тут і не слухав тебе, я волів би, щоб ти ще пліснявив на своєму флоті. Як я стомився чекати! Година за годиною, а година – це так довго, ти знаєш сам, і водночас це лише маленька частина дня, а день – частинка місяця, а місяць – року... Скільки їх було, тих нескінченних годин...

Незнайомець. Ну ти подивися, та ж я голодний!

Старий. Їстимеш, коли я тобі дозволю. А тепер поговоримо про Маргариту.

Незнайомець. Що ти хочеш почути?

Старий. Ти любиш її? (*Незнайомець дивиться на Маргариту*)

Незнайомець. Це гарна жінка.

Старий. Де ти зараз перебуваєш? Що ти тепер називаєш "коханням"?

Незнайомець. Навіть дуже гарна.

Старий. Стережися. Краса – це пастка. Нав'язлива ідея, яка не дає працювати.

Незнайомець. Працювати? Для чого?

Старий. Ти й досі такий самий лобуряка, як колись! Ти ж і в моряки подався тільки задля того, щоб утекти від праці на землі.

Незнайомець. Кажі, що хочеш, але вона красива.

Старий. Краса! Ідея, яка часто не дає людині щастя.

Незнайомець. О! Щастя! Моя мама казала: “Щастя – це щось таке з іншого світу”.

Старий (*здивований*). Мати казала? Я ніколи від неї такого не чув (*Жест Маргарити*). Бідолашна стара! (*Згодом повторює*). “Щастя – це щось таке з іншого світу”. Так вона сказала тобі? На що їй було нарікати? Ти чув, аби я колись нарікав? Ніколи! Хіба ось на твою невинну трирічну прогулянку. Та це й не дивно. Дім зовсім занепав. Ти мусиш усьому дати лад. Маргарита... Раніше ти не говорив зі мною про неї, та я мав свої очі. Ти її любив, як і треба любити свою дружину, без витребеньок. А тепер?

Незнайомець. Що тепер?

Старий. Ревнуєш?

Незнайомець. Ревную? До чого? До кого?

Старий. Про що ти думав, коли був під водою?

Незнайомець. Коли я був під водою?

Старий. Так.

Незнайомець. А ти, про що ти думаєш в цю мить?

Старий. Що ти хочеш сказати?

Незнайомець (*насміхаючись*). А ти тепер хіба не під водою?

Старий (*гнівно*). Не говори тут про глибини вод. Три роки я жахаюся води! Я добре знаю: під землею нічим дихати, то й що? Це не лякає мене. Але як тільки подумаю про морські глибини, мені погано, я задихаюся, а все через тебе.

Незнайомець. Ну, з мене досить. Я терпіти не можу цих розмов про небіжчиків.

Старий. Чому?

Незнайомець. Від них мені хочеться...

Старий. Хочеться що?

Незнайомець (*у гніві*). Хочеться вчинити так само: відкланятися. Я був голодний, коли прийшов сюди. І я голодний дотепер. І що! Нехай це смішно, але мені однаково хочеться як їсти, так і померти.

Старий. Ти хочеш дістати поза вуха? Він зголоднів! Я розумію. Я змушую тебе чекати, бо маю на це причину. Я ще тут господар. Але бажати собі смерті у твоєму віці?

Незнайомець. Ти був щасливим у моєму віці?

Старий. Щасливим? Що ти маєш на увазі?

Незнайомець. Щасливим, як усі... як інші.

Старий. Придурок. День за днем, ніч по ночі – і доберешся до кінця.

Незнайомець. Я не кажу “ні”. Та я причалив сюди цього вечора, а ти ж нічого не знаєш про мене.

Старий. Справді. Нічого. Ти надто довго жив далеко від нас. Я навіть не можу прочитати у твоїх очах сенсу твоїх слів.

Незнайомець (*розчаровано*). О! Звичайні слова, нічого особливого.

Старий. Ми з тобою ніколи надто багато не говорили. Я цього не любив. Так само, як і ти. Та зараз... ти знову стоїш мені перед очима... Ти щойно народився. Тобі не було й дня. Ти ще не прожив його, свого першого дня. Мати відпочивала. Було від чого! “Щастя – це щось таке з іншого світу”, – так вона казала? Ніколи б не подумав. Тоді я взяв тебе на руки, і ми обійшли всю ферму. Я познайомив тебе з тваринами. Чекай, той мій старий кінь, він називався... його звали... Бог з ним! Ніхто й не згадає, як звався той старий кінь. Ти був завбільшки з мій кулак і навіть не сміявся. Ти ніколи не був балакучим. А я так пишався: “Поглянь на наш яблуні, на наш прекрасний овес, на псів, котів і на товсте порося, як воно рохає”. І сам виспівував: “Ось мій синочок! Ось мій синочок!” Сяло сонце. Я більше нічого не бачив. Дні мої були довгими, а життя промайнуло так швидко. Але ти тут. Нарешті ти тут. Тож я хотів тобі сказати: Маргаритка... (*Мовчання*).

Незнайомець. Що Маргаритка?

Старий. Якось ми посварилися з тобою через неї. Це був єдиний раз, коли ти розмовляв зі мною про свою жінку. Пригадуєш?..

Незнайомець. Я не кажу “ні”.

Старий. Звичайно ж ти пам’ятаєш. У тебе були дивні очі того дня. Ти сказав мені: “Маргаритка? Для мене немає нічого ціннішого в житті”. Тоді я запитав: “Чому ж тепер, коли ти одружений, ти покидаєш ферму?” – “Тому, що ферма може зачекати”. – “Але коли тобі аж так залежить на цій саміці, навіщо залишаєш її? Зостанься на фермі”. – “Я мушу вхопити ковток свіжого повітря... Та хоч би й далеко, я все одно поруч із нею, я ніколи її не забуваю”. Ти навіть додав, ідіоте, ось твої слова: “Я їду в таку далечінь тільки для того, щоб думати про неї, а потім повернуся, щоб надивитися на неї. Я тут і не тут, це як день і ніч мого кохання, а само воно – вічне”.

Старий. Так... “День... і ніч... вічне кохання”. І після цього ти три роки пропадав із китайками? Цього разу ніч була довга.

(Маргарита плаче. Зрештою, наважується відчинити, а потім зачинити двері, імітуючи таким чином свій прихід).

Старий. Це ти, Маргарито?

Маргарита. Так, тату.

Старий. А малий?

Маргарита. Спить.

Старий. Чудово! По-твоєму, хлопця не можна розбудити в день, коли його батько повернувся із дна морського?

Маргарита. Було б розумніше...

Старий. Я не перестаю розмовляти з ним про свого сина Поля, а йому наплювати на нього, бісів Полік! І її теж цікавить тільки цей бісів Полік!

Незнайомець. Так має бути.

Старий. Іди подивись на нього.

Незнайомець. Я?

Старий. А хто ж, як не ти!

Незнайомець. Мій син? Неможливо... Я не можу побачити сина.

Старий. Чому? Він у своїй кімнаті. У тій, яку ти сам побілів! І як ти виспівував того дня! Пам’ятаєш, Маргарито? Ну, йди ж бо. Я дозволяю. Я ще житиму, поки ти повернешся. Маргарито, побудь зі мною.

(Маргарита і Незнайомець обмінюються знаками. Незнайомець виходить).

Старий. І що, Маргарито? Тепер, коли Поль повернувся додому, ти пишаєшся собою?

Маргарита. Якби ви могли помовчати.

Старий. Я нічого Полеві не сказав. Не заради тебе. Заради Поля. Часом доводиться визнавати, наскільки мені потрібна була моя дружина. Не часто, але в моменти, які справді багато важать. Отже, твій лікар, га? Твоє лікарятко?

Маргарита. Благаю, замовкніть.

Старий. А! Тепер ти благаєш! Боїшся, що я все розповім Полеві! Соромно? Чи страшно? Отже, це правда? Скажи! Про твого лікаря? Відповідай! Тепер, коли Поль повернувся, я не можу в це повірити! Та якби це була правда і якби навіть я дізнався про неї вже на тому світі, я встав би з-під землі, щоб задушити тебе!

(Тиша. Згодом дуже тихо заходить Лікар. Він бачить, що Старий на ногах, і вступає в розмову).

Лікар. Що за безумство!

Старий. Що таке?

Маргарита. Це лікар.

Лікар. На ногах! Маєш тобі хворого! Що ви тут робите?

Старий. А ви?

Лікар. Я? Я проходив... помітив світло... Я непокоївся з часу моїх останніх відвідин... Дайте руку. *(Шукає пульс).* Ну так, звичайно!

Старий. Що – звичайно?

Лікар *(намагаючись зрозуміти зміну в поведінці Маргарити).* Я вам сто разів повторював: у вас жахливий тиск. Ви вже мали невеликі напади, і я не можу розпочати нової серії ін’єкцій. Мусимо почекати. Ви ж бачите, ліва рука у вас німіє. Ви мусите самі вгамувати своє хвилювання. А ви такий безрозсудний.

Старий. А ви?

Лікар *(спантеличений).* Я?

Старий. Дайте руку. *(Шукає пульс).* Де ви намацуете серцебиття?

Лікар *(намагаючись віджартуватися).* Вас цікавить моя температура чи стан артерій?

Старий. Так.

Лікар. Ось тут, ви знайшли...

Старий. Нічого не відчуваю. Але зараз, може, щось і відчую: Поль повернувся.

Лікар *(зовсім не вірить).* Поль повернувся? Що за безглуздя!?

Старий *(переможно).* Так, мій хлопчик повернувся.

Лікар *(заспокоюючи його).* Колись-таки він повернеться, і ви мусите набратися сил, щоб дочекатися його.

Старий. Невже ви думаете, що я не досить його чекав!

Лікар. Не втрачайте надії і не хвилюйтеся!

Старий. “Не втрачайте надії”. Він дивовижний! Скажіть, докторе, ви ж належите до тих, хто не дуже стався, щоб повірити в його порятунк.

Лікар (*здивований поведінкою Маргарити*). Скажіть мені, Маргарито...

Старий. Скажи йому, Маргарито! Не думаю, що останні думки приречених пацієнтів сповнені захоплення своїм лікарем, але, порівняно з іншими, ви ще не найгірший. Йому замало хворих, він хоче поховати і здорових.

Лікар. Як лікар наказую вам лягти.

Старий. До дідька ваші накази! Він не вірить мені! Розкажи йому, Маргарито.

Маргарита (*зовсім тихо*). Це правда.

Старий. Він штовхнув двері, зайшов...

Лікар. Це правда, Маргарито?

Старий. Нам з вами нема про що говорити. Зрозумійте, річ не в тім, що я довіряв вашим лікам, я просто хотів жити заради нього.

Лікар. Послухайте!

Старий. Ні. Лікар потрібен хворому так само, як і кюре покійникові. Віримо чи не віримо, але вони мусять бути. У цю хвилину ви мені не потрібні, я чекаю кюре.

Лікар. Слушно, тому що саме зараз ви себе вбиваєте.

Старий. Тепер я маю на це право. Поль повернувся до Маргарити. (*Упродовж усієї сцени Маргарита уникала Лікаревого погляду. Заходить Незнайомець*). Це ти, Полю?

Лікар (*здивовано*). Хто це, Маргарито?

Старий. Ах! Ах! Ну коли так... Полю, ти маєш очі: ось медик. Він оселився в наших краях, відколи я заслаб. Таке враження, ніби він мене підстерігав. Та ноги його більше тут не буде. Мені кінець, я більше не хочу відтягати і завдавати вам турбот. Забув запитати: як тобі твоє хлоп'я? Підійди... (*Старий торкається його обличчя. Незнайомець дуже схвильований і не заперечує*). ...Ти плакав?

Незнайомець. Так.

Старий. А що сказав малий?

Незнайомець. Нічого. Він спав.

Старий. Ти не розбудив його?

Незнайомець. Ні, я дивився, як він спить. Він гарний, як його мати.

Старий. А на тебе він не схожий?

Незнайомець. Хлопчики спершу завжди схожі на матерів, я знаю.

Старий. Постарайся виховати його так, як я виховав тебе, особливо якщо він такий же впертох, як ти. Ну то як, лікарю, що скажете про мого Поля?

Лікар (*не розуміючи нічого*). Як лікар скажу ще раз: вам краще лягти.

Старий. Незабаром я матиму вічність для відпочинку. Синку, Маргарита приготувала твій чорний костюм. До речі, поки я не забув: не смій нализатися в день мого похорону. Тільки не в цей день, чуєш, я не хочу, щоб ти набрався в такий день. Зрозумів? І не дуже витрачайся на кюре. Поки ти волочився по Китаях, ми не надто тут розбагатіли. Менше витрат, ніж пішло на твоє весілля, мерзотнику! Ах! Лікарю! Якби ви тільки бачили їхнє весілля! Ти була справжньою красунею, Маргаритко, сьогодні я хочу це тобі сказати. Я подав їй руку, і я був гордий. А вони так кохали одне одного. Розкажи лікареві про свою любов, Полю, нехай він знає, нехай зрозуміє.

Незнайомець. Нехай зрозуміє що?

Маргарита (*ледве стримує сльози*). Я була така щаслива, така щаслива.

Старий. Слухайте, лікарю, спочатку я не дозволив їм поїхати у шлюбну подорож. Це мені не подобалось. Чому? Не знаю. Так от! Своїми гарячими поцілунками вони розтопили моє серце, і я сказав їм посеред весілля: "Діти, беріть коня, екіпаж і повертайтеся через два тижні". Ось так! Ось так! Пам'ятаєш, Маргарито?

Маргарита. Так.

Старий. І я сказав: "Два тижні". Ви не могли перечити мені. І ви одразу поїхали, нічого більше й до рота не взяли; а ти – у своїй білій сукні! Полю, ти так і не признався мені, де ви були?

Маргарита. У Комбревелі, маленькому селі, де я відпочивала на канікулах, коли мені було дванадцять років.

Старий. Два тижні?

Маргарита. Так. Село потопало у трояндах, а на нашому підвіконні цвіли герані....

Старий. І що?

Маргарита. Після обіду ми гуляли в лісі...

Старий (*грайливо*). Ну, прекрасно! Я зрозумів! У лісі! Чортів Поль!

Маргарита (*крізь сльози*). Поль. Поль. Поль!

Старий. Ну ж бо, обніми її, обніми. (*Поміж двома чоловіками, які переглядаються, Маргарита*

Маргарита. Полю!

Старий. Діти мої, я хочу, щоб після того, коли я відійду, ви провели там разом ще два тижні. Це наказ. Потім повернетесь до праці.

Маргарита. Так, присягаю, що поїду.

Старий. Я добре зробив, що протримався. Ось і настала мить, коли я можу зробити реверанс і забиратися до кротів.

Незнайомець. Ох!

Старий. Вони вже бачили, як ти плаваєш посеред риб та морських водоростей, як ковзаєш під черевом плавучих островів, як живеш у піску під скалами, як утопленик! Ха! Ха! А ти повернувся, як я й казав, ступаючи по землі... *(Старому зробилося слабо).*

Лікар. Так мало статися.

Старий. Нічого.

Лікар. Я спробую...

Старий. Не треба! Я потребую лише одного: підстав мені своє плече, мій сину, і вперед.

Незнайомець. Куди?

Старий. До мого покою.

Маргарита. У кінці коридору.

Лікар. Не можу не втрутитися...

Старий. Ні!

Лікар. Ваш стан критичний, справді критичний.

Старий. Спокійно! *(Полеві).* Мені буде добре в моєму ліжку, якщо ти посидиш, поки я засну.

Маргарита. Я піду перед вами.

Старий. Залишся тут. Поль знає дорогу.

Незнайомець. Йдемо?

Старий. На добраніч, товариство. Бувай, медику. Маргаритко, не забудь, що тебе чекає Поль. *(Виходять. Незнайомець підтримує Старого).*

Лікар. Це самогубство.

Маргарита. Тут тільки він усім керує.

Лікар *(після невеликої паузи).* Що це за чоловік?

Маргарита. Не знаю.

Лікар. Звідки він?

Маргарита. Не знаю.

Лікар. Він знав Поля?

Маргарита. Не знаю. Не думаю. Ні.

Лікар. То як же ви розіграли всю цю виставу?

Маргарита. Яку виставу?

Лікар. Як ти могла допустити, щоб якийсь незнайомець видавав себе за твого чоловіка? Люба моя...

Маргарита. Не чіпай мене.

Лікар. Мила моя Маргарито...

Маргарита. Ти не збагнеш, що сьогодні Поль міг би відчинити ось ці двері і увійти.

Лікар. Браво! Ти теж, я бачу, збожеволіла! Поль не може повернутися, і ти це добре знаєш.

Маргарита. Але не знала того, що якби він відчинив двері і увійшов, то я кинулася б йому в обійми, вимолюючи прощення. Якраз цього й не знала, не знала, що впаду йому в обійми. Та чи захотів би він мене тепер обняти?

Лікар. Який сенс вимолювати прощення в того, хто ніколи не повернеться?

Маргарита. Я вважала, що він мертвий. Але живим я люблю тільки його... То як же мені не мучитися і не згорати від сорому?

Лікар. Але він покинув тебе на довгі місяці.

Маргарита. Тепер я знаю, чому.

Лікар. Чому ж?

Маргарита. Щоб думати про мене, думати про ту, кого він любив понад усе.

Лікар. Ти мариши! Та якби навіть він і з'явився тут на порозі, то був би п'яний, як завжди, ти сама казала!

Маргарита. А я? Що я могла б йому сказати?

Лікар. Якби він і повернувся, то зовсім не таким, як ти собі уявляєш.

Маргарита. Що ти можеш про це знати?

Лікар. Я зараз сам від тебе збожеволю. Ти ж добре розумієш: він не може повернутися, він загинув!

Маргарита. Якщо він мертвий, то ти безсилий перед ним. Лише живі змінюються, стають брудними, старіють. А Поль завжди буде таким молодим і ніжним, як і в день свого від'їзду.

Лікар. Дурниці.

Маргарита. Ні. Повір мені, живі старіють і помирають, а мертві залишаються...

Лікар (*обриває з іронією в голосі*) ... і живуть вічно?

Маргарита. Не хочу засмучувати тебе, але чи зміг би ти пригортати мене, знаючи, що, якби Поль повернувся, я б вирвалася від тебе й кинулася йому до ніг...

Лікар. Поль не може повернутися!

Маргарита (*падає на коліна*). ...до ніг, на коліна, як належить невірній дружині: “Прости мені, Полю, що я тебе зрадила з нелюбом. Я кохаю тільки тебе, тебе, свого мужа, і благаю: дозволь залишитися при тобі, бодай служницею...” (*Повертається Незнайомець*).

Лікар. Ага! Нарешті ви! (*Маргарита швидко підводиться*).

Незнайомець (*грубо*). Дайте мені випити

Лікар. Ну і натворили ви справ!

Незнайомець. Я хочу випити, і чогось міцного! (*Маргарита виходить*)

Лікар (*агресивно*). По-перше, звідки ви взялися?

Незнайомець. З вашого дозволу, цього вечора я вже нарзповідався історій .

Лікар. Куди ж ви тепер?

(*Маргарита приносить горілку*).

Незнайомець Дякую. Я зайшов сюди по шматок хліба, бо дуже зголоднів.

Маргарита. Зараз я вас нагодую і, якщо ви нікуди не поспішаєте, то прошу – залишіться.

Незнайомець. Щоб я тут залишився? О ні!

Лікар. Розумне рішення.

Незнайомець (*Лікарєві*). Якщо я йду, то зовсім не для того, аби вам догодити.

Маргарита. Чому ж ви йдете?

Незнайомець. Тут є десь поблизу готель? Вони приймуть мене, якщо я скажу, що від вас? Думаєте, я зможу повечеряти сьогодні, переночувати в ліжку на чистій постелі і поснідати завтра? І все – за сто франків?

Лікар. За сто франків? Безумовно.

Незнайомець (*до Маргарити*). Ну, то скажіть йому, нехай дасть мені сто франків.

Маргарита. Не від’їжджайте, поки ми не побачимося.

Незнайомець. Ні, я мушу розв’язатися. Я зайшов сюди по шматок хліба, а ви ж були надто щедрими: дали мені цілу сім’ю, навіть із малим хлоп’ям. А Старий? Йому примарився власний син, і ви думали тільки про цього дивака й допомагали йому, наче жінці при надії. А я? Про мене ви подумали? Ви запитали, чи маю я батька, дружину, дітей? Скажи, Маргаритко?

Маргарита. А якщо завтра він запитає про сина?

Незнайомець. Даремний клопіт. Старий уже ні про що не питатиме. Він помер на моїх руках, називаючи мене своїм сином. Тепер він по той бік життя. Можливо, дивиться на нас трьох: останній погляд униз перед тим, як зійти вгору. Не буду вам переповідати своє життя. Воно стосується лише мене. Але цього вечора хотів би я бути на місці старого або того хлопця, що спочив на дні морському. (*Маргарита промовляє молитву*). Можливо, і мертві мають свої турботи, але принаймні не такі, як наші. (*У гніві до Маргарити*). Він не знав, як померти? А я не знаю, як мені тепер жити.

Маргарита. Що я можу для вас зробити?

Незнайомець. Відпустіть повечеряти. Це мені допоможе. (*До Лікаря*). То як я маю відрекомендуватися в готелі? Від доктора?..

Лікар. Ви йдіть. Я їм зателефоную.

Незнайомець. Бувайте, Маргарито. Маргарито одного вечора. (*Виходить*).

Лікар. Він має рацію. Допомогти помирати приреченим – це прекрасно; але ж треба допомагати жити і живим.

Маргарита. Я чекатиму на Поля так, як чекав його батько. І коли він повернеться...

Лікар. Але ж він не повернеться!

Маргарита. Звідки вам знати? (*Свистить потяг. Вона повторює*). Звідки вам знати? Якби старий ще міг говорити, він сказав би вам, що Поль уже повернувся. (*Згодом тихо кличе:*) Полю... (*Падає на коліна?*) Полю!

ЗАВІСА